MESOLITISCHE VONDSTEN IN GEMERT

door Jan Timmers

Na het paleolithicum of oude-steentijd, die in het vorig nummer van Gemerts Heem werd besproken, volgt de midden-steentijd of het mesolithicum. Dit is dus de periode direct na de laatste ijstijd. Wat Noord-Brabant betreft beslaat het mesolithicum de jaren tussen 8300 v. Chr. en 4000 v. Chr. (1). De klimaatsverbetering aan het einde van de ijstijd had een drietal grote gevolgen die het leven van de mens tijdens de midden-steentijd hebben bepaald. Op de eerste plaats wijzigde zich de plantenwereld van een toendra-landschap met weinig vegetatie via een open landschap met berken en dennen naar een "oerwoud" van loofbomen met diverse vennen en meren. De dierenwereld veranderde natuurlijk mee. De pooldieren zoals het rendier vertrokken naar het noorden en daarvoor in de plaats kwamen dieren zoals wild zwijn en bruine beer, terwijl zich ook allerlei vis- en vogelsoorten vestigden. De derde belangrijkste wijziging betreft het stijgen van de zeespiegel met meer dan 100 m, veroorzaakt door het smelten van de ijsbedekking. De Noordzee, die aanvankelijk droog lag, liep vol en de bevolking was genoodzaakt zich langzaam terug te trekken. Voor het Peelgebied en omgeving is er nog een belangrijk feit te melden. Immers tijdens het mesolithicum ontstond daar de veengroei die de Peel zo beroemd gemaakt heeft. Ten gevolge van de veengroei raakte de Peel langzaam ontvolkt. De bewoners van dit gebied wisten zich aan al deze veranderingen goed aan te passen. Het was nu immers niet meer nodig met de rendieren mee te trekken, maar men leefde nog steeds van de jacht en langzamerhand ook van de visvangst en het verzamelen van vruchten. De stenen werktuigen zijn opvallend veel kleiner dan uit de voorafgaande periode en ze worden steeds geperfectioneerder en gespecialiseerder. De mensen leefden in groepen die varieerden van 15 tot 50 personen. Zo'n groep had zijn eigen jachtgebied wat

zij exploiteerden door jaarlijks volgens een vast stramien langs een aantal basiskampen te trekken. Vanuit die grote basiskampen trokken verschillende groepen dan weer rond en legden kleinere bivakplaatsen aan of bleven soms een heel seizoen in een kleiner kampement wonen. De grote nederzettingen hebben afmetingen van gemiddeld 30m x 20m, de kleinere 8m x 4m en de kleinste bivak-kampen zijn gemiddeld 3m x 2,5m (2). Dat dergelijke nederzettingen in Gemert bestaan en/of bestaan hebben is zeker maar er zijn tot op heden geen opgravingen geweest zodat we niet weten met wat voor soort kampementen we te doen hebben.

Er zijn verschillende soorten vondsten in Gemert gedaan die verband houden met het mesolithicum. De eerste soort omvat de zogenaamde losse vondsten. Het gaat hierbij om één enkele afslag van vuursteen of eventueel een werktuig. In het algemeen kan van een dergelijke vondst niet gezegd worden of hij uit het mesolithicum dateert, voor de meeste losse vondsten te Gemert is dit wel waarschijnlijk. Op de tweede plaats zegt een losse vondst op zichzelf niet zoveel. Het is immers heel goed mogelijk dat zo'n vondst niet op de oorspronkelijke plaats werd aangetroffen, maar dat hij van elders is aangevoerd. Dit kan bijvoorbeeld gebeurd zijn door middel van het systeem van de plaggenbemesting, waarbij op bepaalde plaatsen plaggen werden gestoken t.b.v. de mestproduktie. Samen met die plaggen kunnen vuursteenafslagen op die manier worden verspreid. Wanneer ook na herhaalde zoekacties niet meer afslagen of werktuigen worden aangetroffen is een dergelijke losse vondst niet erg waardevol. Een aantal van dergelijke losse vondsten is gedaan op het gebied tussen Boekent en Milschot. Een tweetal is gevonden op Koks, één op Esdonk, twee op de Kranebraken en één langs de Peelse Loop oostelijk van Wolfsbosch.

Bij de tweede soort vondsten gaat het om meerdere stukken die in de onmiddelijke nabijheid van elkaar zijn aangetroffen. Men spreekt dan van een concentratie van afslagen en werktuigen. Een vondstconcentratie betekent in het algemeen de aanwezigheid van (de resten van) een nederzetting. Wat voor soort nederzetting is alleen te bepalen als er ter plaatse een opgraving plaats zou vinden. Overigens zou de oorspronkelijke nèderzettingsplattegrond in zo'n geval nog aanwezig moeten zijn. Aan de hand van de vondsten die aan de oppervlakte worden aangetroffen is vaak niet met zekerheid te zeggen uit welke tijd ze dateren. Dit kan wel als voorwerpen worden aangetroffen die typerend zijn voor de betreffende periode. Men

spreekt in zo'n geval van gidsartefacten. Wat het mesolithicum betreft is er nog een mogelijkheid. Alleen in deze periode werden er werktuigen gemaakt van een bepaald gesteente dat bekend staat als kwartsiet van Wommersom. In Gemert werden in een aantal concentraties stukken aangetroffen van Wommersomkwartsiet zodat we zeker weten dat we met mesolithische concentraties te doen hebben. Van de overige concentraties kunnen we hoogstens zeggen dat ze waarschijnlijk in het mesolithicum thuishoren. De volgende mesolithische concentraties werden aangetroffen:

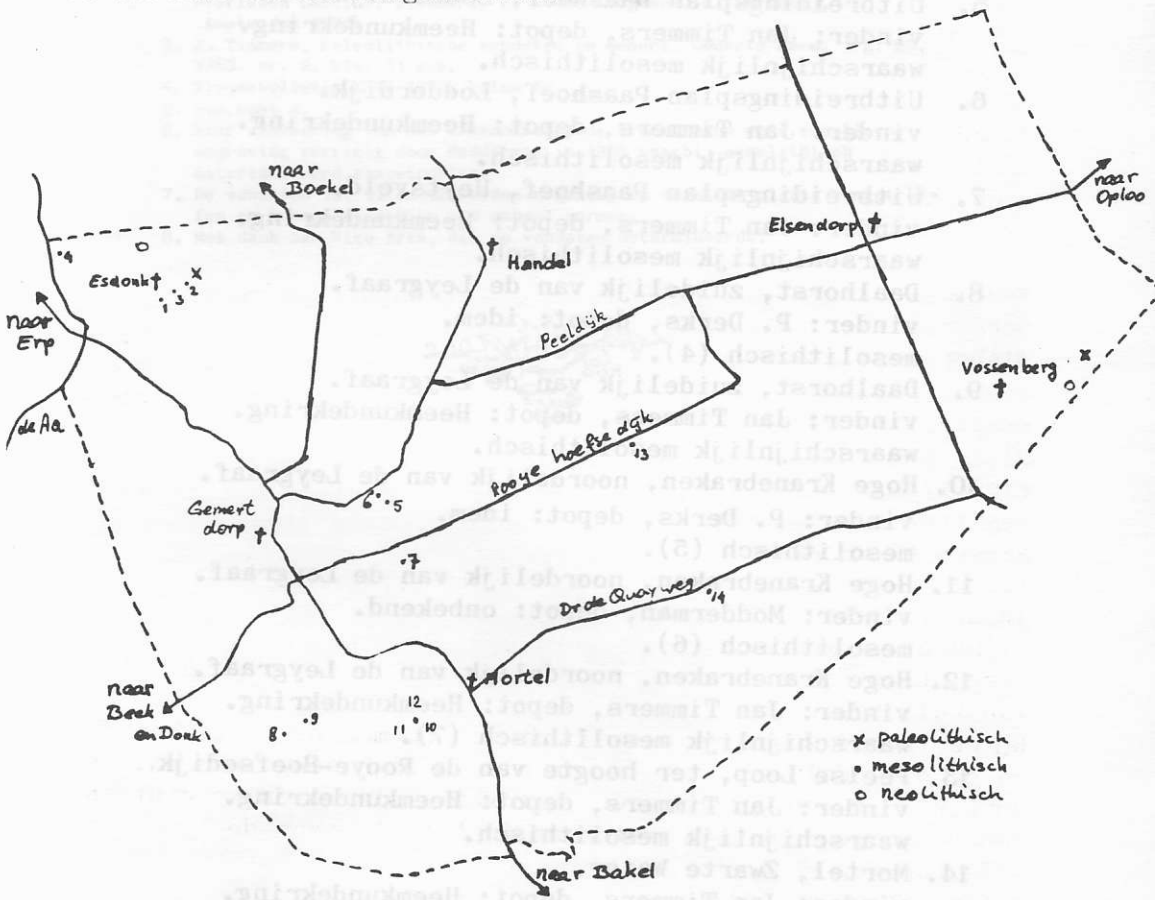

1. Esdonk, oostelijk van de Esdonkse kapel.
   vinder: Peter v.d. Elsen, depot: Heemkundekring.
   mesolithisch.
   Op dezelfde plaats werd een neolithische pijlpunt aangetroffen.

2. Esdonk, oostelijk van de Esdonkse kapel.
vinder: Peter v.d. Elsen, depot: Heemkundekring.
waarschijnlijk mesolithisch.
3. Esdonk, oostelijk van de Esdonkse kapel.
vinder: Peter v.d. Elsen, depot: Heemkundekring.
waarschijnlijk mesolithisch.
4. Esdonk, Seris.
vinder: Peter v.d. Elsen, depot: Heemkundekring.
waarschijnlijk mesolithisch.
5. Uitbreidingsplan Paashoef, Lodderdijk.
vinder: Jan Timmers, depot: Heemkundekring.
waarschijnlijk mesolithisch.
6. Uitbreidingsplan Paashoef, Lodderdijk.
vinder: Jan Timmers, depot: Heemkundekring.
waarschijnlijk mesolithisch.
7. Uitbreidingsplan Paashoef, Heytsveld.
vinder: Jan Timmers, depot: Heemkundekring.
waarschijnlijk mesolithisch.
8. Daalhorst, zuidelijk van de Leygraaf.
vinder: P. Derks, depot: idem.
mesolithisch (4).
9. Daalhorst, zuidelijk van de Leygraaf.
vinder: Jan Timmers, depot: Heemkundekring.
waarschijnlijk mesolithisch.
10. Hoge Kranebraken, noordelijk van de Leygraaf.
vinder: P. Derks, depot: idem.
mesolithisch (5).
11. Hoge Kranebraken, noordelijk van de Leygraaf.
vinder: Modderman, depot: onbekend.
mesolithisch (6).
12. Hoge Kranebraken, noordelijk van de Leygraaf.
vinder: Jan Timmers, depot: Heemkundekring.
waarschijnlijk mesolithisch (7).
13. Peelse Loop, ter hoogte van de Rooye-Hoefsedijk.
vinder: Jan Timmers, depot: Heemkundekring.
waarschijnlijk mesolithisch.
14. Mortel, Zwarte Water.
vinder: Jan Timmers, depot: Heemkundekring.
waarschijnlijk mesolithisch.

De nummering komt overeen met het overzichtskaartje, waarop volledigheidshalve ook de vindplaatsen van paleolithische en neolithische vondsten zijn weergegeven. De beschrijving van

de paleolithische vondsten kunt u vinden in het vorig nummer van Gemerts Heem (3). Op de neolithische vondsten hopen we een volgende keer terug te komen (8).

NOTEN:

1. Noord Brabant in Pre- en Protohistorie, Dr. G.J. Verwers (red.), Oosterhout 1975, pag. 9.
2. De gegevens zijn ontleend aan:
   -Dr. R.R. Newell, Mesolithicum in: Noord Brabant in Pre- en Protohistorie, Oosterhout 1975.
   -Verleden Land, J. Bloemers, L. Louwe Kooymans, H. Sarfatij, Amsterdam 1981.
3. J. Timmers, Paleolithische vondsten in Gemert, Gemerts Heem, jrg. 25, 1983, nr. 2, blz. 51 e.v.
4. Nieuwsbulletin KNOB 1972, kolom 58.
5. zie noot 4.
6. Naar aanleiding van een urnvondst op de Kranebraken werd een kleine opgraving verricht door Modderman in 1956 waarbij mesolithisch materiaal werd aangetroffen.
7. De vondsten 10, 11 en 12 werden nagenoeg op dezelfde plaats aangetroffen en kunnen misschien een geheel vormen.
8. Met dank aan Nico Arts, die de vondsten determineerde.